

יונתן קוליץ

אחיזת ציצית בקריאת שמע

- א. מבוא
- ב. המקורות למנהג
- ג. מנהג חכמי ספרד
- ד. התפתחות המנהגים בצורת האחיזה אצל חכמי ספרד
- ה. מנהג חכמי אשכנז
- ו. התפתחות המנהגים בצורת האחיזה אצל חכמי אשכנז
- ז. מנהג חכמי צרפת / פרובינציה
- ח. מנהג חכמי תימן
- ט. בעין נישוק הציצית
- י. סיכום
- יא. טבלאות

א. מבוא

במאמר זה ברצוני לעסוק במקור המנהג לאחיזו את הציצית בשעת קריאת שמע, וגלגולו מתkopfat הגאנונים דרך תקופות מאוחרות יותר עד לתקופתנו בה נפסק דין זה בשולחן עורך, ואף נتوוספו לו אספקטים נוספים של צורות האחיזה ונישוק הציצית. במאמר זה ברצוני לסקור את המקורות השונים ואת הטענות לחוב ושלילה. איןני מתימר לצאת נגד מנהג זה או אחר, אלא רק לחשוף את הקורא לשיבות שהביאו למנהגים המקובלים כיוון¹.

ב. המקורות למנהג

אחד המקורות הראשונים לאחיזת ציצית בקריאת שמע הוא במדרש שוחר טוב, על מזמור לה בתהלים²:

כל עצמותי תאזרנה כי מי כמוך, אמר לו הקב"ה: דוד מה אתה עווה לי,
אמר לו: אני אשבחך בכל אבריי, בראשי: אני כופף וקורדה בתפלתי...
בצוארי: אני מקיים מצות עטיפת ציצית, בעיני: אני מקיים וראיתם אותו...
בחזה: שימת ציצית כנגד הלב כל זמן שאני קורא את שמע, שנאמר והוא

1. לתוספת עיון ראה מאמרו של יצחק (אריק) זימר "תנוזות ותנוזות הגוף בשעת קריאת שמע" מתוך "אסופות" ספר בשנה למדעי היהדות כרך ח בעריכת מאיר בניהו עמי שמט - שיח, וראה גם דניאל שפרבר מנהגי ישראל חלק ב עמי פז - צ.

2. מדרש זה מובא גם כן בילקוט שמעוני לתהילים רמז תשכג בכמה שינויים (ראה הערתה 23).

הדברים האלה אשר אנחנו מצוק הימים על לבבך. מאחריי ומפני השכלתי הטלית, שתיכנפות לאחרך, ושתי כנפות לפניים... יד שמאל: ... **ובה אני אוחז** (מדרש תהילים (בובר) עמ' 248).

ציציות בזמן קריאת שמע.
מקור זה (המשמעותה את מנהגם של בני ארץ ישראל) מביא גם סיבה לאחיזות הציצית:
השתפות כל אבריו הגוף בתפילה ושבח להקב"ה.
ישנו מקור קדום יותר שמצוין את אחיזות הציצית לשיליה (אך מתוכו ניתן להסיק על מציאות המנהג) והוא תשובה הגאנום (המיוחסת לר' נטרונאי גאון³):

והכי אמר רב נטרונאי גאון⁴: ושאלתם כשיקרא אדם קריאת שמע צריך לאחיזו ארבע ציציותיו או לא?

דבר זה לא דרך חכמים ותלמידים הוא, זה דרך **יתירות**⁵ הוא. וכי מאחר שהתבונן בצדויותו בשעת עטיפתו וברך עליהם, לאחר מכן מכאן למה אוחז בידו? אלא מעתה כשמגיע וקשרתם צרייך נמי לאחיזו בתפיליו? ואם תאמר יאחיזו, כשמגיע וכתבתם צרייך לבא לביתו ולהניח ידו על מקום מזוזה!! הילכך העשו כן צרייך למדוד ולהסבירו שלא יעשה⁶.

(תשובה ר' נטרונאי גאון (מכון אופק) עמ' 103)

כנראה שתשובה זו באה בתגובה למנהג שרווח בארץ ישראל, לפיו יש לאחיזו בצדויות בשעת קריאת שמע. אנשי ארץ ישראל נשענו ממקום למקום המשיכו במנהגם, ובני בבב' שלווה שאלת לר' נטרונאי בזוגע למנהג זה⁷.

3. תשובה זו מופיעה באוצר הגאנום לברכות חלק התשובות עמ' 35 בשם ר' האי גאון ובשם ר' נטרונאי גאון ובשינויים קלים, ובעמ' 36 בשם ר' נטרונאי גאון בשינויים קלים. כמו כן, היא מופיעה גם בגנוזי ספר ח"ב עמ' 105 ללא שם ובשינויים רבים. התשובה מופיעה גם בתשובות גאנוי מזרח וממערב עמ' ייב, סי' לח, בשם רב נטרונאי גאון ובכמה שינויים, וגם בספר תשובות רב נטרונאי גאון הוציא מכון אופק ח"א עמ' 103, ובשער תשובה סי' פח. וכן בבי' או"ח סי' כד. סי' ק.ב.-ד. בשם רב נטרונאי גאון ורב משה גאון.

4. יש המיחסים תשובה זו גם לר' משה גאון, בבי' או"ח סי' כד. סי' ק.ב.-ד, וכן הרשב"ש סי' קו. ובעניין זה ראה עוד ברודי (תשבות רב נטרונאי גאון הניל) הע' 2.

5. בכמה גרסאות מופיע במקום "יתירות" "יהירות".

6. בעניין הסתירה בין מדרש תהילים לדעת הגאנום עיין בספר "כליל תכלת" עמ' קצה. סי' שמ. שכותב שדברי המדרש מוסבים על חיבור מצווה ודרכי הגאנום מוסבים על עניין הוראה לא נcona בפסקוק ("ויראים אותם אותו") ולכן אינם סותרים זה את זה, ועיי"ש.

7. בספר כליל תכלת (עמ' קzd סי' שמא. ועיין עד שם בספר ראיית הציצית) בא להסביר את שיטת הגאנום לאסור אחיזות ציצית בך שלגאנום מובן שהפסקוק "ויראים אותם אותו" אין בא לומר שיש מצווה ממש להסתכל בצדויות (בעל עמוד גולה ובעל זוהר הרקייע, וכן בעל הגהות מימוניות והבן איש חי סוברים שיש מצוות עשה להסתכל בצדויות. דעתם מובאת בהמשך המאמר), אלא הוא בא להורות שהצדויות צריכות להיות נראות ומילאירה אורה אוטם הלובש, והפסקוק הוא רק תיאור המצויות. וכן אדם המתבונן בכוונה על הצדויות כשמגיע לפסקוק "ויראים אותם אותו" נותר הוראה חדשה ולא כוונה בפסקוק זה. והוירות היא בכך שהוא משים את השתדלותו בדבר שלא צנעה עליו, ואין צורך להשתדל בו. והרי הוא מתכבד במעטה מדומה שאינה מעלה כלל (האבודרים עמ' פג. כתוב "... אבל רב נטרונאי כתוב האוחז ציציותיו בידו כסגורא קריאת שמע ויהירות הוא, (כלומר) שכל דבר שאין האדם מחויב בו ועשה אותו ברבים במדת חסידות וכל העם אינם עושים אותו הוא מתחז כי יהלא" כלומר האבודרים אין סובר שהוא מותכבד במעטה מדומה,

ג. מנהג חכמי ספרד

בספר "שער תשובה" בהמשך לשאלת נשאלת לר' נטרונאי גאון מופיע נספח המוחץ לר' יהודה הנשיא הברצלוני⁸ בו הוא מגיב על תשובה הגאנים:

ואנן חזי לנו, התינח מזוזה דליתיה גביה, אלא ציצית, אי מעיין בהו
וממשמש בהו בעת קריאת שמע שיש שם מצותו שפיר דמי, ומה אכפת לנו?
ואין אמרת דילמא טריד? כיון דעתו היא לא טריד בהו. אבל ודאי, אין
ידעין דטריד במשמעות ידו, שפיר דמי לממנע יתרה. שהרי אין לקרווץ ולא
לרמווז ולא להורות באצבעותיו.

כלומר ר' יהודה הנשיא אינו שולל אל אחזות הציצית בשעת קריאת שמע אך גם אינו מחייב אחזותה, ואומר שאם נטריד במשמעות ידיו יכול להימנע מזה. אך לאחר כמה וחמשים שנה לרבינו יונה בספר היראה⁹ כבר אין הסתייגיות ורבינו יונה מורה: "וכשיגיע לוראותם עיין במצוותיהם" ככלומר כבר ישנו מנהג מקובל לעין במצוות בקריאת שמע¹⁰.

למרות שהנושא בטור נראה שיש עדין הסתייגות מה:

ויש נהוגן למשמש גם במצוות כשאומר והיה לכם לציצית וראיתם אותו.
(טור אויח' סי' סא ס"ק כה)

ובספר הזהר פרשת שלח כתוב¹¹:

אל הוא רואה באחזות הציצית מידת חסידות שאין ראוי לעשותה ברבים כאשר כל העם אינו נהוג כן. ואילו אלbek בספר האשכול (ספר האשכול עמ' 16 הע' ט) סובר שטעם הגאנום לאסור הוודאי מדעתם ודרךם של כתות הקראים שפרצו בזמנים בארצות המזרחה.

8. בעניין ייחוסו של קטע זה לר' יהודה הנשיא ישנהחלוקת, לפי אלbek (ספר האשכול עמ' 16 הע' ט) קטע זה מקורו בספר העיתים לר' יהודה הנשיא הברצלוני והוא אף מביא ציטוט זה (משערת תשובה פח). בספר האשכול עמ' נח. כמובאה מספר העיתים ואילו גינצברג (בגנזי שכרט עמ' 98-99 וכן עמ' 105 הע' 18) סובר שזו תשובתו של ר' האי גאון על תשובה לר' נטרונאי גאון. אופטובייצר סבר בתחליה (ראבייה ח"ב עמ' 389 הע' 4) לשולל את דברי אלbek, אך לאחר מכן (ראבייה ח"ג עמ' 761-762) חוזר בו וקיים את דבריו, וכן בדור השני (תשבות רנ"ג ח"א עמ' 103 הע' 1) כתוב "אך ברור שצדך אלbek שהתגובה על תשובה הגאנון הנכלה בשערת תשובה שם (סי' פח). הינה של ר' יהודה הברצלוני". ונראה לי לקבל דעת הרוב שזו היא תשובתו של ר' יהודה הנשיא הברצלוני בעל ספר העיתים.

9. ספר היראה מהד' אשכול עמ' קסה.

10. לגבי מקורותיו האשכנזיים של רבינו יונה עיין מאמרו של י.מ. תא-שמע "רבינו יונה גירונדי - האיש ופועלו" בתוך "గלות אחר גולה" עמ' 155-165.

11. ספר הזוהר מובא במקום זה לפי שיטתו של ישראל. מ. תא-שמע בספרו "הנגלת שבנסתר" (לחקיר שקייע ההלכה בספר הזוהר) (ווציא היקבוי המאוחד 1995) לפי שיטתו ספר הזוהר נכתב בין השנים 1230-1375 ל-ט' (עמ' 14). כמו כן י. תא-שמע סובר בספר הזוהר שעובד את מקורותיו (בחלקים) מן המסורת האשכנזית-צՐפתיית, וכן מהכרעותיו של רבינו יונה גירונדי "שהיה ראש לחסידי אשכנז בספר, ויגע הרבה לשтол את מסורתם שם". (עמ' 28) לעניינו י. תא-שמע מביא בין דוגמאותיו למקורות אשכנזים בספר הזוהר את הדוגמא הבאה: "ההוֹרָה הַמְחִיּוֹת לְהַבֵּיט בְּצִיצִית בְּשַׁעַת קְרִיאַת פָּרָשָׁה שְׁלִישִׁית שֶׁל קְרִיאַת

צייצית איהו נוקבא, רוז דעלמא תתהא. **אסתטכלותא לאדכרא...** ועל דא וראייתם אותו זכרתם את כל מצות ה' **יעזיצית** היא בחינת נקבה סוד עולם התהנתון **ללאות ולזנור** ... ועל כן חתוב וראייתם אותו זכרתם את כל מצות ה').

ספר הזוהר (רעה מהימנא דף קעדי עמי ב) תרגום : יהודה יודל רוזנברג (הוציא' 1925- Levant Press

משאלת שನשאל הריב"ש עליה שכנהרא שבזמננו עדין היו כאלה שייצו נגד אחיזות הצייצית, כדעת הגאנונים :

עוד שאלת כי נחגת להסתכל בז' ציצית בשעת קריית שמע כשאתה מגיע ל"וראייתם אותו" ... ואמרת כי יש לוועגים עלייך בהז' ונסמכים ממה שמצוות תשובה נטרונאי זיל' של שמלאידין למי שעושה כן שלא יעשה.

(שוו"ת ריב"ש סימן תפ)

ועונה ריב"ש לשואל, שהוא עצמו נוהג להסתכל בציצית בשעת העטיפה כשמברך עליה, ומוסיף :

ואתה שנחגת להסתכל בה בשעת קריית שמע כשאתה מגיע לוראייתם אותו, אל תניח מנהג כי מנהג יפה הוא, וכך היה נוהג מורי החסיד הרב רבי פרץ הכהן זצ"ל¹² ... ולכן אחוז במנהג אל תרף והלוועגים עלייך בהז' לא יפה הם עושים.

ואכן גם האבודר罕¹³ כתב שכשאומר "ויהיה לכם לציצית" ימשמש בצייזותיו אך הוסיף הסטייגות :

אבל רב נטרונאי כתוב, האוחז ציציותו בידי שכורא קריית שמע יהירותו הוא, (ומפרש דבריו) שכל דבר שאין האדם מחוויב בו ועשה אותו ברבים במדת חסידות וכל העם אינם עושים אותו, הוא מותחזי כיוירה.
(אבודר罕 עמי פג)

כלומר למורות שכבר נתקבלה הדעה שיש לאחוז בציציות בקריית שמע עדין חששו לשיטת הגאנונים ולכן הוסיף שאין לעשות זאת בתורה כאשר רוב העם אין עושם כן ממשום יהורה. גם הרשב"ש נשאל האם צריך לאחוז בציצית בשעת קריית שמע ולהסתכל בה, משום שיש אנשים שלועגים לדבר זה ומסתמכים בהז' על תשובה הגאנונית. וענה שאכן יש מקור לדעתם (תשובה הגאנונית) והביא ראייה לדעת הסוברים שיש לאחוז מרביתו יונה ומהנהיג¹⁴ שכתו

שמע (במדבר, רעה מהימנא, קעדי-קעה) אף היא ערוכה בעקבות מנהג אשכנז וצרפת והמלצת רביינו יונה לנוהג כך". (עמי 24).

12. הריב"ש מתייחס לכך שבספר עמודי גולה מנהה הראייה כמצויה עצמה ואומר שאין נראה כך.

13. ר' דוד אבודר罕 היה תלמידו של הטור, ומניסוחו של הטור היה נראה שיש סטייגות מה בדבריו מותקן שכותב "ויש נוהגים" لكن גם האבודר罕 לאחר שכותב חד משמעית למשמש בציצית, הוסיף את ההסתיגות בצורת הבאות דעת הגאנונים.

14. מצוטט בהמשך בפרק העוסק בחכמי צרפת / פרובינציה.

שים להסתכל בציונית וכן מביא את אביו הרשב"ץ שמנה את מצוות ראית הציונית בכלל מצוות עשה בספר "זוהר הרקיע"¹⁵ ומסיים את תשובתו כך:

... וכל שכן לעניין ציונית למלבושיםנו אנחנו שעשיהם הציונית תחת גגינו... ומשם נלמד אף למתחטפים בו כדי שיזכיה עצמו מן החשד כדי שלא יאמרו שאין ציונית בטלית או שהיא מצויצת שלא כהלהטה. ומכל מקום העשו כן אין למנעו, וכי שאינו עושה כן אין גוערים בו, והנה להם לישראל.
(שו"ת הרשב"ש סימן כו)

ד. התפתחות המנהגים בצורת האחזות אצל חכמי ספרד

לקראת סוף המאה החמש עשרה החלו להתפתח בספרד מנהגים שונים בצורת אחזות הציונית בקריאת שם.

הרדי"ז בשווית כותב מדוע צרייך לאחוז דוקא באربع הציונות בשעת קראת שם, כי אם צרייך לאחוז רק בשתי הציונות שלפנויו מדוע בתוכו במדרשם תהילים "בחזה": הציונית אני משים בנגד הלב כל זמן שאני קורא קראת שם¹⁶ הרי שתי הציונות שלפנוי נמצאות כל הזמן על הלב ממש, ولكن צרייך לאחוז את כל ארבע הציונות ולהבהיר לפניו, ומביא רמזים לדבר:

ובזמן שהארבע ציונות לפניו יש רמז זהה, שהרי ל"ב חוטין כפולים עולין ס"ד... וכן תמצא ס"ד תיבותמן: "דבר אל בני ישראל ועשו להם ציונית" עד: "אני ה' אל-יכם", לרמוז כלו השכינה בנגדו, וזהו שוויתי ה' לנגיד תמיד. עוד אני אומר: כי איפילו לפי שיטת הרב ז"ל לתקן את יצר הרע, צרייך שייחיו לפניו, שהרי סרטונו הלב הם העניים דכתיב: "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" ואם הסرسור לא יראה הציונות איך יכנע הלב. הילך מכל הנี้ משמע כי בשעת קראת שם מיתה צרייך שיהיו כל הציונית לפניו.
(שו"ת רדבי"ז חלק ג סי' תקעא)

ואילו רבינו יוסף קארו מביא ראיות למנהג לאחוז דוקא בשתי ציונות¹⁷:

וכתיב הרי מנחם מריקנט בסוף פרשת שלח לך¹⁷ כמשמעות בציונית אז מסתכל בשתי ציונות שלפנויו, שבhem עשרה קשרים רמז להווית עכ"ל. ואני שמעתי עוד שכל אחד מהציונות יש בו חמישה קשרים ושמנה חוטין כמנין

15. זהר הרקיע להרשב"ץ על אזהרה כ.

16. בקובץ "נהגו העם" - דינים ומנהגים דקדילית צ'פּרו (מורוקו). בתוך ספר "שו"ת נתן דוד" לר' דוד עובדיה (עמ' שיח אות ח) כותב שראה שנגעו בקהלתו לאחוז רק בשתי ציונות שלפנוי ולא בכל הארבע כדעת הרקנאטי.

17. בסוף פרשת שלח הרקנאטי מדבר על ענייני ציונית, אך לא מצאתי בדבריו את הцитוט שמביא הבית יוסף (וראה הערה 24 שם עסקתי בכך בפנות).

אחד וכשמחבר שני ציציות שלפניו להסתכל בהם עולים כ"ו כמנין שם ההו"ה.¹⁸ (בית יוסף אורח חיים סימן כד ס"ק ב-ד)

וכשיאמר: "וראיתם אותו" ימשמש בשתי ציציות שלפניו.
(שו"ע או"ח סי' סא ס"ק כה)

וכן בעל ספר חרדים סובר שיש לאחزو בשתי ציציות בשעת קריאת שמע:
וחייב אדם ליקח שני ציציות שלפניו בידו השמאלית ולשים נגד ליבו בשעת קריאת שמע, שנאמר "ושמתם את דברי אלה על לבבכם" ויסתכל בהם כשיגיע לפסוק "וראיתם אותו זכרתם".

(ספר חרדים בהקדמה "חייב מצות ציצית" עמ' 7)

והאר"י זיל סובר שצרכי האדם להסתכל באربע ציציות, וכותב שהוא "תועלת גדול"
לנשمات האדם, שלא תזדמן לידי חטא וכן מביא רמזים וטעמים על פי הסוד לעניין זה
וכותב:

ובהגיעך אל תחילת פרשת ציצית תאחז בידך הימנית באربع ציציות ותביט
בחן ובהגיעך אל "וראיתם" תכוון אל הכוונה שידעת, והיא בשורש הכוונות,
ובהגיע ל"ואהרי עינייכם" תנשך ושים בין עינך. ואmens ייחיו שתוי ידייך
אווחזות בצדיקות כנגד הלבכנ"ל עד שתאמר "לעד קיימת" ונזכר במקומו.
(שו"ע האר"י עמ' נב אות ה)

ר' משה בן מיכיר בספרו "סדר היום" מסביר מדוע צריך לאחזו בצדיקות לחבקה ולנסקה וכן
מדוע לא צריך להתייחס למליעגים:

ויש שאוחזים הצדיקות בידי השמאלית ומניחן כנגד לבן כל זמן קריאת שמע,
ויש לזה ראייה מהמדרשי כל עצמותי תאמרנה וכו' מי מכוך: וראוי לעשות
ולכזין זהה, כי הנה לבו וכל מאודו משועבד לעשיית המצוות, וצריך להביט
בhem בפרשת "וייאמר" כאשר אמר "וראיתם אותו זכרתם", ולשום נגד פניו
זכירת כל המצוות כשבאו לידי לקיימן, ולאחר כך ינשך אותם וישים אותם
על עיניו ויחבק אותם על לבו, וכל העשה זה וכיווץ זהה להדר המוצה
ולרוממה שכרו הרבה מאד. ולא יחוש אם ילעיגו עליו. כי המלעיג ילעיג ממנו
ואוי לו ולרעו מזלו, כי כל המוטף ביראת שמים ובקיים המצוות מוסיף לו
צדיקות וטובה.

הבן איש חי הlk בדרכו של האר"י וכותב שיש לאחזו הצדיקות בידי שמאל בקריאת שמע
וכאשר מגיע לפרשת הצדיקות יאחז גם ביד ימין, הוא לומד גם ממה שכתוב במדרשי תנומה
لتהילים "וּמְקִיָּם בְּהַנְּמֹצֹת" שאחיזת הצדיקות בשעת קריאת שמע היא מצוות עשה ולא
מנהג בעלמא. ומביא ציטוט מספר הכוונות להאר"י:

18. מופיע כמעט באותה לשון בשו"ע או"ח סי' כד ס"ק ה, ובב"י סי' כד הביא רבים מן הספרים שיש לעניין
צדיקות בשעת קריאת שמע ועיין שם.

בגיעך אל מהר והבא עליינו ברכה ושלום תזקוף שני צדי הטלית על שני כתפותיך באופן שישארו שני הציציות מאחור ושני הציציות לפנים, ואחר כך תקbezם ביחד בראשיהם בידך השמאלית ותניחם על לבך. וכשתתחליל פרשת ציצית זו תאחז כנפי הציציות גם בידך הימנית ושרשיהם יהיו בידך השמאלית וכוי' והנה צריך שיהיו ב' ידיים אוחזים' בצדית על דבר הנזכר עד הגיעך אל "ודבריו חיים וקימיים ונאמנים ונחמדים" וכו'.

(שוו"ת תורה לשמה סי' לט)

ה. מנהג חכמי אשכנז

אצל חכמי אשכנז התקבל המנהג לאחزو ציציות בקריאת שמע בצורה הרבה יותר חיובית, ר' טוביה בר' אליעזר בעל מדרש לך טוב כותב כך:

וכשםקבץין הציצית בשעת קריאת שמע וublisherין על גבי עיניהם, **אע"פ**
שנראין הדברים שמשום חבוبي מצוה, מכל מקום לא **נתחייב יישראל בזה**.
שאם כן היו ממשמשין גם בתפילין בשעה שקורא וקשרתם. **אלא מנהג
בעלמא הוא ואין בדבר אישור והיתר.**

(לחך טוב (פסיקתא זוטרתא) פרשת שלח עמי 226)

ר' טוביה לא מזכיר את תשובה הגאנונים (למרות שניסוחו מזכיר את תשובה ר' נטרונאי גאון) אך הוא מסיים את דבריו בכך שהוא מנהג בעלמא ואין בו חיוב. וכן הרabi'ה לא מביא כל הסתייגות או דעה שונה בנוגע לאחזות הציצית:
יודע להתעטף לocket לו ציצית, לא סוף דבר להתעטף אלא להשליך שתி
כנפות לאחרוריו ושתי כנפות לפניו, ואוחזו בצדית כשרה בשעת קריית
שם¹⁹.

בקטע זה מדובר על קטן שמרגע שיודע להתעטף אליו לocket לו ציצית, והrabbi'ה מכניס להגדירה של יודע את עניין אחזות הציצית כשרה בקריאת שמע, ככלומר מנהג זה הוא חלק מהבסיס שלמצוות ציצית. ובמקום אחר אומר הרabi'ה:

ובתשובה של מסכת סוכה פירשתי שצריך לאחزو שתוי ציציותיו בידו
ולהפשיל שתים לאחרוריו בשעת קריית שמע, **בדאיתא בירושלמי**²⁰.
(rabbi'ה מנוחות (הלוות קטנות) סימן אלף וקניב. עמי רמו)

על המהרי'ם מרוטנבורג כתוב:

וכשmagiu ל"וראיתם אותו" נותן הציצית בנגד עיניו,קיימים "וראיתם אותו".
(יתשובות פסקים ומנהגים" חלק א עמי קמז. אות גג.)

19. קטע זה מצוטט כמעט מילא במלחה במרדי' (סוכה סופ'ג אות תשסג) וכן מובא גם בשוו"ע או"ח סי' זז ס"ק ג. ועיין גם rabbi'ה סי' תרצג (עמי 399).

20. לפניו בירושלמי ליתא.

אפשר שתלמידי המהרא"ם סברו שמנาง רבם נבע ממצות עשה להסתכל בציcit, מותוך שכתבו "לקיים וראייתו אותו" משמע שיש בפסק מצוות קיום, ואכן תלמידו ר' מאיר בן יקוטיאל בעל ה"הגחות מימוניות"²¹ סובר שאחיזת הציcit בשעת קריאת שמיעת היא מצוות עשה²², הוא לומד זאת מכך שכתוב במדרש תהילים:

אמר דוד אני משבחך בכל אברי ומקיים בהן המצאות²³ ... בחזה: הציcitת אני
משים נגד הלב כל זמן שאין קורא קריאת שמע, שנאמר והיו הדברים
האללה... על לבבך... יד שמאלית:... ובה אני אווח ציצית בזמן קריאת שמע.
(ילקוט שמעוני (טהילים) רמז תשכג)

ומותוך כך שכתוב "ומקיים בהן המצאות" ואחר כך פורט אחיזת ציצית משמע שזו מצווה ממש.

ו. התפתחות המנהגים בצורת האחיזה אצל חכמי אשכנו

למרות שהרabiיה כתוב כבר במאה שתיים עשרה שיש לאחיזו בשתי ציציות בקריאת שמע, ההתפתחות העיקרית במנהגים של אופן האחיזה החל רק לקראת סוף המאה הארבע עשרה ותחילת המאה החמש עשרה בדברי הרקנאטי.

הבית יוסף מביא את הרקנאטי על פרשת שלח²⁴ שבמיא רמזים למה צריך לאחיזו דווקא בשתי ציציות שלפנויו:

וכتب הר' מנחים מריקנט בסוף פרשת שלח לך כשמסתכל בציcit או מסתכל
בשתי ציציות שלפנויו, שביהם עשרה קשריםرمز להווית עכ"ל.
(בית יוסף אורח חיים סי' מ כד ס"ק ב-ד)

בשו"ת לקט יושר הביא את מנהגי רבו ר' ישראאל איסרליין בעל "תרומות הדשן":
וכשיאמר וראייתו אותו נוטל הציcit המניח על כתף שמאל והוא מניח בין
שתי הרצועות של תפילין התלויין לפניו, ולמעלה מן הטלית הכרוך בצוואר,
וגם נוטל הציcit השני התלויה לפניו בכנף התחתון ומסתכל בהם, והיה
מאירץ באמירתך וראייתם) אותו עד שעשה דבר זה. (וזוכרני שראיתי מהאגון

21. הגחות מימוניות פ"ג מהלי ציצית אותן פ.

22. בשווי"ת אגרות משה חלק א'ו"ח א סי' ג חולק על שיטתו זו וסביר להמה הראייה אינה מצוונה.

23. זו הגרסה שמנה לאפשר לימוד זה, אך במדרש תהילים המובא לעיל לא מופיע המשפט "ומקיים בהם המצאות".

24. בסוף פרשת שלח הרקנאטי מדבר על ענייני ציצית אך לא מצאתי בדבריו את הצעיטות שבמיא הבית יוסף, הדברים הקרוביים ביותר לדברי הבית יוסף בתקנאטי הם: "כל הנחלים הולכים אל הים וקשרים אל החווית, והן כלם עשרים וחמש בכל אחד ואחד, דוגמת עשר אצבעות שביד ושברגל, והם חמשה כנגד חמישה, עשרה לפניו ועשרה לאחריו." (כלומר עשרה קשרים לפניו ועשרה לאחריו שזה יוצא שתי ציציות) ובסוף הספר ב"סימני סודות הספר" בין הסודות המופיעים בפרש שלח הסוד השמייניו הוא: "סוד כשמסתכל בציcit מסתכל בבב' ציציות שלפנויו".

מהר"י ווילא ר' יעקב ויל, זצ"ל שת הצעית שהיו לפניו נטל ביד ימינו בתחלת קריית שמע, ונתן ביד שמאלו כנגד לבו תחת סרבילו. וכשאמרם וראייתם נטל הצעית ביד ימינו וראה בהם. ואחר כך נתן ביד שמאלו בתחלת עד סוף קריית שמע... ואחר כך משים ידו תחת סרביל והצעית היה מניח על הטלית עד אחר שחתפלו). (לקט יושר חלק א עמי יח עניין א) וכן המהרש"ל כתב שנוהג לאחוז בצעית על פי קבלה שקיבל, וכך מצא לה סיוע בספר ישן:

קבלתי, שצורך כל אדם ל תפוט הצעית שלפני בידו, מהתחלת קשר עד סופו, ולכורך אותו ב' ציצית התלויים לפניו, על אצבע של שמאל, הקורי קמיצה. ונראה שקבלה אמיתית ושרה היא... מצאתה בספר ישן סיוע אל הקבלה זהה לשונו... על כן נהגו המדקדקים לכורך הצעית סביב קמיצה, בעת הקריאה שמע, וסודו עמוק וסוד הדיראיו. (ים של שלמה יבמות פרק אוות ג)

והרמ"א גם כן סובר שיש לאחוז בשתי ציציות (מצטט את הראבייה) ומהדש מנוג לנשך את הצעית בשעת הראיה משום חיבוב מצויה:

קטן היודע להטעף, אביו צרייך ליקח לו ציצית לחנכו. הגה: ודוקא כשיודע לעטוף שני ציציות לפניו ושנים לאחריו, ו יודע לאחוז הצעית בידו בשעת ק"ש.

הגה: גם נהגים קצת, לנשך הצעית בשעה שרואה בם, והכל הוא חיבוב מצויה.

השל"ה²⁵ גם הוא צידד מאוד במנוגו של הרמ"א לנשך הצעית ושיבח מי שעושה כן וצין שהכל משום חיבוב מצויה, ובסידורו ("שער השמיים") כתב:

שואומר מארבע כנפות הארץ יש לאחוז ד' ציציות בידו השמאלית כנגד לבו בשעת קריית שמע, ובשם גאו²⁶ לאחוז עכשו בין קמיצה לזרת ולהיותם בידו עד ונחמדים לעד. (סידור שער השמיים לשלה' (ורשה 1882 עמ' 165)

ורבי יעקב מעמדין בסידור יעב"ץ כותב שיש לאחוז ארבע ציציות בשעת קריית שמע והוסיף גם הוא את מנוג נישוק הצעית. ובסידורו כותב הנחיות כיצד לאחוז בצעית:

תאחו ידך הימנית ארבע הצעיות, וכשתגיגע לירואיתם אותך" תסתכל בהם, (וכשתגיגע ל"זכרתם" תנשקס, ובהಗיע ל"יוחררי עיניכם" תשימים על עינך... עד "למען", ומשם ואילך יהיו אחוזות בידך כנגד הלב עד "ודבריו חיים". יאחו ענפי הצעית ביד ימין, עד שישירים ויביט בהם. וכשאומר: "את כל מצות ה'" יכוון לקבל עליו לקיים כל המצוות שיווכל, ונשך הצעית וישים על עיניו ויחבקם על ליבו. (סידור ר' יעקב מעמדין עמ' 63 אותיות ד-ה)

25. שני לוחות הברית (הווצאת דר רמה) פטחים פרק נר מצויה, חי'ב עמי קטו.אות לט. ציטוט מדבריו מופיע בפרק "בעניין נישוק הצעית".

26. יתכן שהתייחסו לגאון התכוון למהרשייל המובא לעיל.

והגרא"א נהג לאחزو בשתי ציציות בשעת קריאת שמע אך לא נהג לנשקס²⁷, והסתמך על מה שכותב בילקוט שמעוני²⁸: "מאחריו ומפני השלכתי שני כנפים של טלית לשני עומד בתפילה".

וכן נהג תלמידו ר' חיים מוואלזין כמו שכותב בשאלות:

זההיר אותו שלא ליקח ד' ציציות בשעת קריאת שמע, והתirus על זה لماذا כי לא הזכיר זאת בוגمرا ולא בשולחן ערוך, אדרבה צריך שיהיה ב' לפניו וב' לאחריו דזוקא.

בספר "שולחן גבוח" לר' יוסף מולכו כתוב:

...כתב העיטור²⁹ ואوتם שמקבצין הציציות בק"ש ונונטן על העיניים אפשר שנוהגים כן ממש וראיתם אותו על שהוא (שהיה), עטיפתם תחת מלבושים ע"כ, **משמע דעכשו שאנו לובשים הטלית הגדול על גבי הלבוש שאין צריך לאחزو אותן בידם כיון שבלאו וכי רואים אותן, ואפילו וכי נוהגים לקבצם ואוחזים אותן בידם שאז רואים אותן יפה.**

("שולחן גבוח" (שلونיקי) 1756 עמ' יד ע"ב על או"ח סי' כד ס"ק ד)

մדבריו אפשר להבין שיש עניין בראית הציצית בשעת קריאת שמע ואפשר לראות בכך גם בלי אחיזה אך עדיף להסתכל בהם כshedim רואותם יותר טוב.

๔. מנהג חכמי צרפת / פרובינציה

האשכול שהוא תלמידו של ר' הי' הברצלוני, נראה קיבל ממנו את המנהג לאחزو בצדיציות, וכן שניתן לאאות מדבריו הוא אינו אוסר את האחיזה אך גם אינו מחייב אותה, והוא אף מביא את שיטת הגאנונים בתורה הסתיגות:

הקורא את שמע אין צריך לאחزو בצדיציותו³⁰, אבל המנין תפילין חייב למשמש בהן תמיד. כך אמרו הגאנונים רב נתרונאי ורב משה.

(ספר האשכול מהדי הלברשטט עמ' 13)

27. מעשה רב סי' לט.

28. ילקוט שמעוני תהילים לה. רמז תשכג.

29. יובא בהרחבה בהמשך פרק העוסק בחכמי צרפת / פרובינציה.

30. מדברי ה"אשכול" "אין צריך לאחزو בצדיציותו" משמע שאין איסור לאחزو בצדיציות ושלא כתשובה הגאנונים, וכן עניין אחיזות התפילין אינו ממש מדברי ר' נתרונאי אלא מופיע כתימא "אלא מעתה כשmagui וקשרתם צריך נמי לאחزو בתפilio?" ולכן תמהויים Katz דבריו: **"כך אמרו הגאנונים רב נתרונאי ורב משה"**, (במהדי אלבק (עמ' 16) בעיה זו אינה עולה ממש שמדובר שם קטרה יהודית, רק עד חמילים "לאחزو בצדיציותו".) אך דבריו מסתדרים עם דברי ר' הי' הברצלוני: "צדיצית אי מעין בה וממשמש בהן בעת קריאת שמע... שפיר דמי, ומה אכפת לו?... אבל ודאי, אי ידיעין דטריד במשמעות ידי, שפיר דמי לממנע יתרה". וכן מה שכתב לעניינו תפילין שחובה למשמש בהן, כתוב ר' הי' הברצלוני: "ותפילין אי ממשמש בהן תמיד שפיר דמי, וחובה **למעבד** הכי **דחייב** אדם **למשמש בתפilio כל שעה...**".

ואמר רב נתרונאי: האוחז ציציותו כשהוא קורא קריית שמע יהירותא
היא.³¹ (ספר האשכול מהדי אלבק עמי 103)

בעל העיטור מביא את המנהג לאחוז בצדיקות בשעת קריאת שמע, וمبיא את ר' טוביה בעל
מדרש "לקח טוב" בצד להביא לכך סימוכין ולצדין שאין בדבר חוב:

ואותן שמקבצין הצדיקות בשעת קריאת שמע, ומעבירין על גבי עיניהם, אפשר
שנהגו מושום דכתיב וראיתם אותם. על שום שהיה עטיפתם תחת الملבו^{שׁ}.³²
והחכם רבוי טוביה אמר³³: מנהג הוא... ולא נתחייבו ישראל בכך... ואפשר
שיש סמך בהגדה.

הרשב"ז בספר המנaging סובר כנראה בהמשך לעיטור שיש להגביה כנפי הטלית בזמן פרשת
צדיקות בצד להראות הצדיקות أولי "על שום שהיה עטיפתם תחת الملבו^{שׁ}:

ומנהג להגביה כנפי הטלית להראות הצדיקות באומרים "זהה לך לצדיקות
וראייתם אותו" לזכרון תרי"ג מצוות³⁴ לצדיקת לשון מציז מן החרכמים.
(המנaging עמי עז).

בעל העמודי גולה³⁵ מנה את ההסתכלות הצדיקות כמצווה בפני עצמה מושום שכותב:
"וראייתם אותו".

רבי אהרון הכהן מלוניל יצא בתקיפות נגד אחזות הצדיקות, ומצטט בספריו³⁶ את הגאנונים
שסוברים שאין לאחוז הצדיקות בשעת קריאת שמע.

ח. חבמי תימן

ר' דוד מזרחי בעל פירוש "שתייל זיתים" על השו"ע כתוב:
וכשmagiu ל"מארבע כנופות הארץ" יקחם (צדיקות) גם ביד ימין ויהיו בידו עד
שיגיע ל"נאמנים ונחמדים" אז ישקם ויסירם. ולא מוחזי כיורה כיון

מתוך שכותב: "כך אמרו הגאנונים וכוו"י אולי אפשר להביא ראייה לטוברים שהסתופת על דברי הגאנונים
ב"שער תשובה" היא אינה מפרי עטו של ר' הברצלוני (בחערה 8).

31. ובמהד' הלברשטט אינו מופיע.

32. עיין מה שכותבי לעיל בהערה בשם ספר כליל תכלת שדברי הגאנונים באו בצד להורות שהצדיקות צריכות
ל להיות נראות כלומר תחת الملבו^{שׁ}.

33. הובא לעיל מדרש לkek טוב לפרשת שלח.

34. בשו"ת הרשב"ש (ס"י כו) מסביר מה כוונת "לזכרון תרי"ג": "ומה שאמר צדיקת עולה למנין תרי"ג כי
צדיקת בגימטריא עוללה ת"ר וח' חוטים וה' קשרים הרי י"ג בין הכל תרי"ג, וכן אמר רשי' במדבר טו, לט.

35. עמודי גולה (סמי"ק) ס"י כה, בשווי'ת אגורות משה (חלק א' סי' ג) חולק מסביר למה הראיה אינה
מצווה.

36. אורתחות חיים הלוות צדיקות אותן לב, כלבו ס"י כב. יש המייחסים את ספר ה"כלבו" לר' אהרון הכהן
מלוניל אך הדעות בדף הלוות, בכל אופן ספר זה הוא מעיין קישור של ספר "אורחות חיים" (עפ"י
אנציקלופדיה לתולדות יהדות ישראל)". מרגליות ערך ר' אהרון הכהן מלוניל].

שעכשו נהגו כן קצת בני אדם, וכל שכן שאפשר לעשות כן ויהיו ידיו תחת הטלית ומה לו ולאחרים שיראה להם, וכן אני נהוג³⁷.
(שתי לי זיתים על השו"ע סי' כד, אות ו.)

למרות שבתימן, כנראה מדבריו, לא נתקבל המנהג כל כך רצה בעל ה"שתי לי זיתים" להשריש את המנהג ולכן הסביר מדוע סברת הגאנונים לא תופסת לימייהם, ואיך אפשר (נדרך) לאחزو במצוות בקראית שמע.
כתב ר' יחיא צאלח (המאה ה-13) בפירושו "עץ חיים" על סידור תכלאל:

...בגיעה לפرشת מציאות בתחילת הפרשה תיקח כל מציאות בידך הימנית ובגיעה ל"יראיTEM אוטו" תביט בהם ותכוון כוונה הידועה ובהגיעך ל"וואחרי עינייכם" תשימים על עינך ותנסקם יעוויש ואני ראיתי רבותי שמנשקים אותך ומניחים אותך על עיניהם בפרשת מציאות שלוש פעמים א. כשאומר "וזכרתם את כל מצוות ה'" ב. כשאומר "ואחרי עינייכם" ג. כשאומר "וועשיתם את כל מצוותי" וכותב בספר זכירהשמי שנوتתנו על עינוינו מובהך שלא יבא לסייעו עינים, וכן כתוב בספר בה"ט ז"ל. וכל³⁸ העוצה זה שכרו הרבה מאד, ולא יהוש אם יליעגו עליו, כי המליעג ילעיג ממנו ואוי לו ולרוע מזלו, כי כל המוסף ביראת שמים ובקיים המצאות מוסיפין לו חיים וטובה.

וכתב בסוף דבריו: "מציאות- ר'ית אדיק יסתכל איזיותו תמיד". והכל כדי להחדר מנהג זה. ומתווך שכותב "ולא יהוש אם יליעגו עליו" משמע שלא נתקבל מנהג זה גם בתימן וגם שם היו מליעגים ולכן הביא דברים אלו כדי להרחיק מדעת המליעגים ולרומים רוחם של הנוהגים למשמש במצוות.

ר' יצחק רצאבי ב"שולחן ערוך המקוצר" כתב:

קודם קריית-שמע כשהוא אומר "מארבע כנפות הארץ", יקוץ את מציאות (יש נוהגים ארבעת)³⁹, ויש נוהגים רק השתיים שלפנינו) ויאחזו אותן אתן כל זמן קריית-שמע ביד שמאלו בין קמיצה לזרת נגד לבו. וכשיגיע לתחילת פרשת מציאות, יאחזן גם בימינו, ושרשיהן יהיה ביד שמאל. וכשהוא אומר (יראיTEM אותו) זכרתם את כל מצוות ה'", יניחן על העינים, יסתכל בהן ונישקן, וכן

37. נראה שדבריו של בעל ה"שתי לי זיתים" באים לענות לשיטת האבודרים שכתב: "שכל דבר שאינו האדם מஹיב בו ועשה אותו ברבים במדת חסידות וכל העם אינם עושים אותו הוא מתחמי כיהורא" ובדבורי פתר את בעיית "עשה אותו ברבים" ואת בעיית "יכול העם אינם עושים אותו". ובשווית' צץ אליעזר (שווית' צץ אליעזר חלק ג' סי' ג) מסביר את שיטת הגאנונים שאסרו לאחزو במצוות. מושום שבזמנם כלל העם לרבות גודלים לא נהגו לאחزو במצוות בשעת קריית שמע וכן התנהגות כזו מצד יחיד בפן הרבים שלא נוהגים כך יהירותה היא, אך בימינו שורב הציבור רוגג לאחזו מציאות בשעת קריית שמע מי שלא נהג לאחזו מציאות נראה כמעט כפוש מ拄ציבור, ולכן שיטתו של בעל ה"שתי לי זיתים" אינה צריכה לנагג כיום מפני שהנוהג כפי שיטתו יראה כפוש מ拄ציבור לדעת הציבור אליעזר.

38. החל מ"ויל" זה ציטוט מסוף "סדר הימים" לר' משה בן מכיר (הובא לעיל).
39. מוסף ר' יצחק רצאבי בהערה כה. שנותה שאמי הוא לאחזו באربع מציאות.

כשאומר "ווארוי עיניכם" (ויש שאין מנשקין כאן, אלא קודם לוזה בתיבות "ועשיתם אותם"), וכן כשאומר "ועשיתם את כל מצותי". ויאחזן עד שיגיע לתיבות "ויאמנתו (לע) קיימות" (ויש נהוגים כשמגיע לתיבת "ודבריו" וכו') שאז ינסקו ונחן מידיו.

(*"שולחן ערוך המוקוצר"* למנהגי קהילות קודש תימן בלבד ואמאי סי' טו אות י)

ומוסיף שהנהוגים להניח הציציות על המצח רואין להיר להם להימנע מזה משום שיזכר צורת שתי וערב, והנהוגים לנשך בברכת אמת ויציב אין קפidea מתי מנשקים משום שנמהגא בעלמא הוא.

ר' יוסף צוברי בספרו *"ויצבור יוסף בר"* עוסק באריכות רבה בעניין אחזות ונישוק הציציות בשעת קריאת שמע, בתקילת דבריו הוא מביא מקורות לכך שמנาง זה מקורו מדברי *"תנאים ואמוראים ופוסקים ראשונים ואחרונים"*, הוא מייחס מנהג זה לירושלים, וכן מביא ציטוט מספר *"אור זרוע"* ואומר *"מתוך דבריו ניכר ברור, שהיה הלשון כתוב לפניו כלשון תלמודי מקורו ידוע"*. עוד סובר הרב צוברי שיש לאחزو רק בשתי ציציות שלפניהם ומביא סמכים לדבר ועובד עוד בצורת אחזות הציצית: *כגנד הלב, העברתן על העיניים, העברתן על המצח, נישוק הציציות ומספר הפעמים שחוזרים על פעולות אלו"*.⁴⁰

ט. בעניין נישוק הציצית

הזכור הראשון שנמצא לנישוק הציצית בקריאת שמע ובכלל הוא ברמ"א:

הגה: גם נהוגים קצר, לנשך הציצית בשעה שרואה בס, והכל הוא חיבור מצוחה. (שו"ע או"ח סי' כד ס"ק ד)

האר"י סבר גם כן שיש לנשך את הציציות ובעקבותיו סבר כך גם הבן איש חי. וכך כתוב השל"ה בעקבות חידושו של הרמ"א לנשך הציצית:

ובר מן דין, נכון האדם המצווה הבאה לו פעם אחת בשנה, ואחר כך כל השנה אלו מצוות עוברות ממנו, על כן בשעתם יכבדם ויאהבו ויידבק בהם, לא יفرد מחשבתו מהם. וראיתי מבני עלייה המחביבים מצוות, היו מנשקין המצות והמרור, וכל המצוות בעת מצוותן. וכן הסוכה בכניסתם וביציאתם. וכן ארבעה מינים שבולוב, והכל לחבב המצוות. ויש ללמד זה מהה שכתב רמ"א בסימן כד. **יש נהוגו לנשך הציצית בשעה שרואה בס**, והכל משום

40. *"ויצבור יוסף בר"* - חקרי הלכה בירורי מנהגים ודיויקי נוסחאות - הר' יוסף צוברי (*תשנ"ט*) ח"א פרק רביעי סימנים ג-גיט עמודים מד- שב. **סימן יג-** נישוק מצוות ציצית. סימן יד- אחזות הציציות ביד. סימן טו- מתני מהחיליל לאחزو הציציות, כמה מצוות ואחרים, צורת אחזות הציציות. סימן טז- אחזות הציציות כגנד הלב. סימן יז- העברת הציציות על העיניים. סימן יח- העברת הציציות על המצח. סימן יט- נשיקת הציציות. חוזרים על הפעולות הניל ארבע פעמים, נשיקת הציציות בשעת העטיפה. בסימן כ עוסק הרב צוברי בעניין החשש מצורת שתי וערב בהעברת הציציות על המצח, כמו שהעלה הרב רצאבי ב*"שולחן ערוך המוקוצר"*, וכותב הרב צוברי שאין חש בצורת שתי וערב.

חביב מצוה, ואשרי מי שעבוד את ה' בשמחה ובטוב לבב ובדביקה וחשיקה וחויפצה.

(שני לוחות הברית (הוצאת יד רמה) פסחים פרק נר מצוה, ח"ב עמי' קטו. אות לט).

הרש"ש בסידורו "נהר שלום" מסביר מהו סוד הנישוק: "...והוא סוד הנישוק אתדבקותא דרואה ברוחך"⁴¹.

ר' שלמה גנץפריד בחיבורו "קיצור שולחן ערוך" הרחיב את עניין הנישוק לכל פעם שמזכרת המילה "ציצית" בצד- לחבב המצווה:

קודם קריית שמע כ שאומר "ויהביאנו וכו'" נוטל את הציצית בידו, ואוחזן בשעת קריית שמע ביד שמאל בין קמיצה לזרת נגד לבו. וכש מגיע ל"וייאמר" שהיא פרשת ציצית, אוחזן גם בימינו, וכ שאומר "ווראיתם אותו", נותנים על העינים, ומסתכל בהם ומשקן, ונוהגין **שבכל פעם שאומר תיבת ציצית**, נושקן, ואוחזן עד "וначמדים לעד", אז נושקן ונמנחן מידיו. (קיצור שולחן ערוך סימן יז סעיף ז)

וכן החפץ חיים בחיבורו הביא את דעת האר"י שיש לנשך הציציות:

כתוב בכתביו האר"י זיל' שיאחזם בין קמיצה לזרת וכש מגיע לפרשת ציצית יקחם גם ביד ימין ויביט בהם ויהיו בידו עד ש מגיע לנאמנים ונחמדים לעד ואז **ינשך הציצית ויסירם מידיו**. (משנה ברורה סימן כד סעיף ב)

אך מאיך ישנסם כלו שסוברים שאין לנשך את הציצית מסיבות שונות כגון הגרא"א⁴²: אם משום הפסיק⁴³, כי הרי נהגו לנשך כל פעם שהגיעו למלת "ציצית" והרי מלא זו תמיד באמצע פסוק⁴⁴, ואם משום ביטול כוונת הראה⁴⁵, משום שעיקר המנהג לנשך הוא בשעה שאומר "ווראיתם אותו", וטעם הראה הוא כמו שאמרו במסכת ראש השנה בעניין נחש הנחושת: "אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם בשבשים"⁴⁶ וההסתכלות בצייצית היא כדי לזכור את כל מצות ה', ואם מנשקן מבטל הכוונה וחושב שהוא רק לחיבובי מצווה בכללא.

41. סדור "נהר שלום" ח"א עמי' 439 (לא מצאתי סידור זה והסתמכתי על מאמרו של ג'. זימר "תנחות ותנועות הגוף בשעת קריית שמע" לציטוט ולמקורו של הקטuni).

42. מעשה רב סי' לט. "הגר"א זיל' אחז בשתי ציציות שלפניו בשעת קריית שמע ולא נשך כלל".

43. גוראים מהרמי' ז מהיר משה זלאווער (ນׂוּפַע במעשא רב השלם עמי' סז).

44. ומה שכותב הרמ"א לנשך "בשבעה שרואה בס" לא אמר בקריאת שמע דזוקא, ונראה שסבירא נכונה היא לנשך בשעה שאומר "ווראיתם" ומתאים גם למזה שכותב הרמ"א (במעשה רב השלם עמי' סז).

45. ר' נפתלי הרץ הלוי סידור הגר"א עמי' עט. ע"י-ע"ב.

46. משנה מסכת ראש השנה ג, ח.

ו. סיכום

מما אמר זה אפשר לראות כיצד התגלל מנהג אחזות הציונית: מקורו כנראה בארץ ישראל (כפי שנראה ממדרש שוחר טוב), לאחר מכן נדד מנהג זה ללבב, שם הוא לא התקבל כל כך בברכה (כנראה שבבבל היו מעטים שנ Hugo לא הגיעו בציונות ועל כן נאלצו הגאנונים לכתוב את תשובה המשוללת את אחזות הציונית).

מכאן ואילך מתפצלת נדידתו של המנהג לשני אזורים, ספרד ואשכנז: בספרד התקבל המנהג בהיסוס, עדין חששו לדעת הגאנונים, ולכן כל מי שכתב על מנהג זה ניסח את דבריו בזהירות רבה (או שלא חייב מנהג זה, או שצטט גם את תשובה הגאנונית ב כדי לצאת ידי חובה). מבין ראשוני ספרד היחיד שומרה על מנהג זה ואינו מסתיר הוא רבינו יונה גירונדי אשר מקורותיו שאובים מסורת חכמי אשכנז (בצערותו למד בישיבותם של בעלי התוספות) ולכן לא ספג את רוח ההתנגדות למנהג שנשבה בספרד. בהמשך התמנה דעת ראשוני ספרד ושאלות נשאלו האם לקיים מנהג זה או לחושש לדעת הלועגים למנהג (ומסתמכים על דברי הגאנונים) ענו שהו מנהג יפה אך לא חיברו את עשייתו.

לעומתם, הראשונים באשכנז נטו לקבל את המנהג, החל בבעל מדרש לחק טוב שסביר שזו חיבור מצויה ואין בדבר אישור והיתר, דרך הראבייה שמדובר בשימוש מנהג אחזות הציונית הוא חלק בסיסי במצוות הציונית (ואף כתוב שכ' הוא בירושלים⁴⁷), והוא אף שסבירו

שאחזות הציונית בשעת קריית שמע והשתכללות בה היא מצווה עשה דאוריתא.⁴⁸

אחד היחידים שהמשיכו לcatch בתקופ נגד מנהג אחזות הציונית אפילו לאחר שימוש זה החל לצבור תאוצה גם בספרד, הוא רבי אהרון הכהן מלוניל פרובנס, אשר המשיך להסתמך על תשובה הגאנונים ששולلت את אחזות הציונית.

לקראת תחילת המאה החמיש עשרה החלו לעסוק חכמי אשכנז ובעקבותיהם גם חכמי ספרד - במנגינים שונים בצורת האחזוה של הציונית. מאז שכתב הרקנאטי שכאשר מסתכל בציונית איזי מסתכל בשתי הציונות שלפניו, החל וכיום שנערץ בין חכמי אשכנז לחכמי ספרד וכן בין עוצם על מספר הציונות שיש לאחוז, הסוברים לאחוז בשתי ציונות הביאו לדבריהם סמכים מפסוקים וכןرمזים קבליים, וכן הסוברים לאחוז ארבע ציונות הביאו טיעונים היווניים לשיטתם, לאחר מכן התפתחו שיטות בצורת האחזוה יש שסבירו שצורך לאחוז בציונית בין קמיצה לזרת של יד שמאל, ויש שסבירו שיש לאחוז בה בשתי ידיים וכן הלאה שיטה כזאת ושיטה אחרת.

47. לפניו בירושלים ליתא.

48. בעל הଘות מימיוניות.

מןנה נוסף בפולמוס הציגית חל כאשר הרמ"א חידש מנהג שיש לנשך את הציגיות בשעה שרוואה בם, מנהג שהתקבל על ידי רבים מהbabאים אחרים (שהרחיבו מנהג זה למצוות אחירות⁴⁹) ונשלל על ידי פוסקים אחרים (כגון הגרא"א) מסיבות שונות. גם בתימן היו למנהג זה בתחילת קשיי קליטה, אך לאחר שהובטה לכל המקיים מנהג זה "שכר הרבה מאד" וכן ניתנו הסברים מדוע שלילת הגאנונים אינה תופסת עוד, החל מנהג זה לציבור תאוצה גם בקרב היהודי תימן. כך התגלגלו מנהג זה עד לימיינו אנו, בהם רוחה מנהג זה בכל קהילות ישראל והוא אף נפסק להלכה בשולחן ערוך, וכל המקיים מנהג זה עליו נאמר "כל המוסיף ביראת שמיים ובקיים המצוות מוסיפין לו חיים וטובה".

49. ראה מה שכתבתי בשם השל"ה בפרק "בעניינו נישוק הציגית".